

Sygn. akt III CSK 130/08

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 listopada 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Zbigniew Strus (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. S.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Prezydenta Miasta K. i Ministra Zdrowia oraz Uzdrowisku S.(...) sp. z o.o. w K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 6 listopada 2008 r., skargi kasacyjnej strony pozwanej Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Zdrowia oraz skargi kasacyjnej Uzdrowiska S.(...) sp. z o.o. w K. od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 8 listopada 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok w części obejmującej:

pkt 1., podpunkty I, III i IV,

pkt 2. w części dotyczącej oddalenia apelacji Skarbu Państwa - Ministra Zdrowia oraz w pkt 3. - i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 8 listopada 2007 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził na rzecz powoda A. S. od Skarbu Państwa – Ministra Zdrowia kwotę 1 953 060 zł z % % od 1 lipca 2004 r. oraz zasądził od Zespołu Uzdrowisk K.(...) S.A. w K. (dalej: ZUK(...). S.A.) kwotę 552 854 zł z odsetkami od 1 lipca 2004 r., zastrzegając, że zapłata przez któregokolwiek pozwanego zwalnia drugiego od obowiązku zapłaty. Sąd odwoławczy orzekł też o kosztach procesu nakładając je w części na obydwu pozwanych i znosząc wzajemnie w pozostałej części. W pozostałym zakresie oddalił apelację powoda jak i pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Zdrowia.

Wyrok został wydany w sprawie wynikającej z następujących zdarzeń.

1. Decyzją (orzeczeniem) Ministra Zdrowia z 2.X.1951 r. przejęto w zarząd przedsiębiorstwo „Zakład Zdrojowy M.(...)” w K. należący do poprzedników prawnych powoda.

2. Decyzją z 23 sierpnia 2001 r. Minister Zdrowia orzekł o nieważności decyzji z 10 sierpnia 1951 r. o przejęciu wymienionego wyżej przedsiębiorstwa w przymusowy zarząd, poprzedzającej przejęcie własności przez państwo oraz orzeczenia z 2.X.1959 r. Decyzja ta uzyskała przymiot prawomocności, ze względu na wyrok NSA z dnia 8 sierpnia 2002 r.

3. L. S. złożyła w dniu 27.X.2003 r. wniosek o przyznanie odszkodowania na podstawie art. 160 k.p.a. Wysokość żądania określiła na sumę 3 543 000 zł z tytułu wynagrodzenia za korzystanie w okresie od maja 1993 r. do lutego 2003 r. oraz kwot 139 000 zł i 45 000 zł odszkodowania za rozebrane budynki. Powódka twierdziła, że ZUK(...) S.A. był w tym okresie współposiadaczem nieruchomości w złej wierze.

Według niekwestionowanych ustaleń Sądów nieruchomość została wydana powodowi 27 lutego 2003 r.

Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Zdrowia i Prezydenta Miasta K. wnosił o oddalenie powództwa podnosząc zarzuty dobrej wiary, wydania nieruchomości w stanie lepszym niż w chwili przejęcia (w 1951 r.) oraz zrzeczenia się przez stronę powodową roszczeń odszkodowawczych, a także zarzut naprawienia szkody przez zwrot nieruchomości.

Pozwana Spółka Akcyjna utworzona w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstwa państwowego, któremu oddano w zarząd zakład uzdrowiskowy zarzuciła, że była tylko

posiadaczem zależnym w dobrej wierze wykonującym uprawnienia nadane decyzją Ministra Zdrowia z lat 50 ub. wieku oraz decyzją Wojewody X. (uwłaszczeniową) z 2 kwietnia 1996 r. Nieważność tej decyzji została stwierdzona decyzją Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast z 6 stycznia 2003 r.

Sąd Okręgowy wyrokiem z 8 sierpnia 2007 r. zasądził od Skarbu Państwa – Ministra Zdrowia kwotę 423 920 zł z % % od 1 lipca 2004 r., a oddalił powództwo w stosunku do Skarbu Państwa – Prezydenta Miasta K. i Zespołu Uzdrowisk K.(...) S.A.

Sąd Okręgowy uznał, że żądane odszkodowanie za okres poprzedzający wejście w życie Konstytucji (17.X.1997 r.) jest nieusprawiedliwione w zakresie utraconych korzyści.

Sąd Okręgowy uznał, że zaniechanie L. S. doprowadziło do przesunięcia w czasie (opóźnienie) wydania decyzji z 23 sierpnia 2001 r. i ocenił, że dopiero od 1 stycznia 2002 r. powódka mogła czerpać korzyści z przywrócenia własności nieruchomości. Przyjmując wysokość tych korzyści za 1 m-c w kwocie 30280 zł Sąd ustalił odszkodowanie za 14 m-cy (od stycznia 2002 r. do lutego 2003 r.) w kwocie 423920 zł. Nie uwzględnił zarzutu zrzeczenia się odszkodowania i nie dopatrył się też podstaw do uwzględnienia powództwa w stosunku do ZUK.(...) S.A., ponieważ Spółka ta nie została pozwana o wydanie nieruchomości, a podstawę roszczenia wskazaną przez powoda w stosunku do niej stanowiły przepisy art. 224 w zw. z art. 230 k.c. ZUK.(...) S.A. pozostawała w dobrej wierze do czasu doręczenia jej decyzji z 23 sierpnia 2001 r. Sąd Okręgowy wyraził zapatrywanie, że posiadacz zależny ma obowiązek uiścić właścicielowi nieruchomości wynagrodzenie tylko w razie wytoczenia powództwa o wydanie lub ustalenia w inny sposób, kto jest właścicielem nieruchomości.

Wyrok ten powód zaskarżył apelacją w części oddalającej powództwo, tj. o różnicę między kwotą zasądzoną, a żądaną (1 953 060 zł) oraz o odsetki za okres od 28 maja 2003 r. do 30 czerwca 2004 r. Sąd Apelacyjny przyjął jako podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa art. 160 k.p.a. uznając, że powód w istocie domagał się odszkodowania. Wykluczało to oparcie rozstrzygnięcia w części na przepisach regulujących wyrównanie rachunków między właścicielem a posiadaczem, w związku z wydaniem nieruchomości, a w części na przepisach normujących odpowiedzialność odszkodowawczą.

Sąd odwoławczy podzielił ocenę prawną Sądu Okręgowego odnośnie do okresu, za który orzeczono odszkodowanie z tytułu utraconych pożytków. Ponieważ decyzje wadliwe były wydane przed wejściem w życie nowelizacji kodeksu cywilnego z 17

czerwca 2004 r., do naprawienia szkody wyrządzonej powodowi ma zastosowanie art. 160 k.p.a. w związku z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. nowelizującej kodeks cywilny, a data 1 września 2004 r. stanowi cezurę czasową stosowania art. 160 k.p.a. albo art. 417¹ k.c., przy czym wydaje się, że Sąd Apelacyjny uznał, że nowe przepisy miałyby zastosowanie w razie wydania ostatecznej decyzji „nadzorczej” w okresie ich obowiązywania (tj. od 1.IX.2004 r.) Sąd drugiej instancji zwrócił uwagę na stanowisko powoda określające czasowy zakres szkody podlegającej naprawieniu w granicach od maja 1993 r. do lutego 2003 r.

Uchybieniem zaskarżonego apelacją wyroku było według Sądu Apelacyjnego przypisanie poprzedniczce powoda przyczynienia się do szkody przez zagubienie odmownej decyzji Ministra Zdrowia z 8 sierpnia 1993 r. oraz przyjęcie koncepcji pozwalającej naliczanie odszkodowania dopiero za okres po stwierdzeniu nieważności decyzji (orzeczenia) z 1951 r.

Co do przedłużenia się postępowania przed organami administracji, sąd stwierdził, że odpowiedzialność za ten stan ponoszą organy udzielające błędnego pouczenia, że od decyzji z 1993 r. nie przysługuje odwołanie. Sąd II instancji podzielił zapatrywanie Sądu Okręgowego, że za okres sprzed 17.X.1997 r. odszkodowanie z tytułu niezyskania przychodów nie należy się powodowi i stwierdził, że przysługuje ono za 64,5 m-ca poprzedzające wydanie przedmiotu sporu. Jest to okres między wejściem w życie Konstytucji 1997 r. a dniem wydania nieruchomości. Przyjmując poziom cen z 1 lipca 2004 r. Sąd Apelacyjny ustalił tę datę jako początek naliczenia odsetek. Co do szkody wynikającej z wyburzenia dwóch budynków Sąd II instancji uznał ją za nieudowodnioną. Orzekając o odszkodowaniu należnym od ZUK.(...) S.A. Sąd przyjął okres od wydania decyzji stwierdzającej nieważność wywłaszczenia do zwrotu nieruchomości właścicielowi i uznał, że wydanie tej decyzji usprawiedliwia przyjęcie złej wiary spółki, a tym samym przenosi podstawę odpowiedzialności z art. 224 na art. 225 k.c. Stwierdzenie nieważności decyzji (orzeczenia) z 1951 r. wg oceny Sądu II instancji wykluczało przyjęcie dobrej wiary spółki w zakresie poprawności i legalności decyzji Wojewody z 1996 r., dotyczącej działki nr (...)/14 i przesądzało własność nieruchomości.

Usprawiedliwia to rozstrzygnięcie o odszkodowaniu według zasady *in solidum*.

Apelacja pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Zdrowia zaskarżająca wyrok Sądu Okręgowego w całości, zarzucała naruszenie art. 363 k.c. w związku z art. 160 § 2 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 2004 r., przez ich niezastosowanie oraz pominięcie, że strona powodowa skorzystała z naturalnego

sposobu naprawienia szkody i odzyskała nieruchomość w naturze. Skarżący kwestionował również istnienie związku przyczynowego między wydaniem decyzji stwierdzającej nieważność decyzji a szkodą i naruszenie art. 67 § 2 k.p.c. przez oddalenie powództwa w stosunku do Skarb Państwa – Prezydenta Miasta K. a zasądzenie od tego samego podmiotu reprezentowanego przez Ministra Zdrowia. Skarb Państwa domagał się zmiany zaskarżonego wyroku i oddalenia powództwa.

Sąd Apelacyjny oddalając tę apelację (pkt 2 wyroku) stwierdził, że wydanie nieruchomości nie wyrównuje uszczerbku spowodowanego pogorszeniem jej stanu, a po wtóre powodowi przysługuje roszczenie o zwrot utraconych korzyści w okresie, gdy nie mógł korzystać z przedmiotu swej własności. Nie zaakceptował zapatrywania skarżącego o braku związku przyczynowego między szkodą w postaci utraconych przez powoda korzyści w okresie między wejściem w życie Konstytucji RP, a dniem wydania nieruchomości.

Wyrok z 8 listopada 2007 r. został zaskarżony skargami kasacyjnymi – przez Uzdrowisko S.(...) spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością w K. jako następcę ZUK.(...) S.A. oraz przez Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Zdrowia i Prezydenta Miasta K., zastępowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa. Skarb Państwa zaskarżył wyrok w punkcie 1. I, III i IV zasądzającym kwotę 1 953 060 zł in solidum z pozwaną Spółką oraz zasądzającym odsetki, oddalającym apelację Skarbu Państwa – Ministra Zdrowia i orzekającym o kosztach. Podstawę skargi pozwanego stanowi naruszenie prawa materialnego: - art. 160 § 1 k.p.a. przez jego zastosowanie do szkody w postaci utraconych korzyści w związku z wadliwą decyzją wydaną przed 17 października 1997 r. – art. 360 § 1 i 2 k.c. oraz uznanie, że istnieje związek przyczynowy między wydaniem przez Ministra Zdrowia nieważnych decyzji a opóźnionym wydaniem nieruchomości przez Zespół Uzdrowisk K.(...) S.A. w K., a także przez uznanie, że pozwanych łączy węzeł odpowiedzialności in solidum. Skarżący domagał się uchylecia zaskarżonego wyroku i jego zmianę przez uwzględnienie apelacji Skarbu Państwa a oddalenie apelacji powoda.

Pozwana Spółka przytoczyła w skardze jako podstawę naruszenie art. 224, 225 i 230 k.c. Kwestionowała przyjęcie złej wiary pozwanej w sytuacji, gdy decyzja Wojewody z 1996 r. stwierdzająca nabycie przez ZUK.(...) PP użytkowanie wieczystego została uznana za nieważną decyzją Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast z 6 stycznia 2003 r.

Skarżąca wniosła o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku przez „oddalenie powództwa”. Prokurator Generalny zgodnie z art. 398⁸ § 1 k.p.c. zajął na piśmie stanowisko co do skarg kasacyjnych, wyrażając pogląd, że skarga Skarbu Państwa jest zasadna w całości, a skarga Uzdrowiska S.(...) spółki z ogr. odp. jest zasadna w części. Odpowiadając na skargi kasacyjne oraz w piśmie procesowym powód wniósł o oddalenie skarg kasacyjnych i o zasądzenie na jego rzecz kosztów procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Oдноśnie do skargi kasacyjnej Skarbu Państwa.

1. Hipoteza art. 160 § 1 k.p.a. obejmuje: wydanie decyzji z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a., a więc charakteryzującej się stwierdzoną nieważnością (tzw. nieważnością bezwzględną) oraz stwierdzenie we właściwym postępowaniu nieważności takiej decyzji.

Skarżący upatruje naruszenie art. 160 § 1 k.p.a. w błędnej wykładni tego przepisu dopuszczającej jego stosowanie do odszkodowania za utracone korzyści w związku z wadliwą decyzją administracyjną wydaną przed 17 października 1997 r. Z dosłownie odczytanego zarzutu wynikałoby, że w przekonaniu pozwanego wejście w życie Konstytucji rozszerzyło przedmiotowo zakres szkody objętej odpowiedzialnością za akty władzy publicznej, a jednocześnie ograniczyło zakres czasowy przez wyłączenie jej w całości za okres przedkonstytucyjny.

W uzasadnieniu skargi (scil. wniosku o jej przyjęcie) skarżący odwołał się do uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 września 2003 r., sygn. akt K 20/02, w którym (pkt 6.2.) stwierdzono, że „konstytucjonalizacja” prawa do reparacji szkód wyrządzonych bezprawnie przez władze publiczną nastąpiła z datą wejścia w życie Konstytucji. Dlatego też dotyczyć ona musi tylko szkód powstałych od tej daty, w sytuacjach ujętych w hipotezach przepisów uznanych za niekonstytucyjne”.

Trafność zarzutu skargi odczytanego w tym kontekście wymaga zarówno przypomnienia (za Sądem Apelacyjnym), że powód żądał odszkodowania za okres od maja 1993 r. do lutego 2003 r., jak też treść rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji uwzględniającego okres 64,5 m-cy przed wydaniem nieruchomości powodowi, a z okoliczności tych wynika bezzasadność zarzutu uwzględnienia roszczenia o utracone korzyści z okresu przedkonstytucyjnego.

W dalszej części uzasadnienia skarżący podtrzymuje jednak zarzut, że zastrzeżenie cytowane z uzasadnienia wyroku Trybunału wyłącza odpowiedzialność Skarbu Państwa za utracone korzyści w stosunku do decyzji administracyjnych

wydanych przed wejściem w życie Konstytucji. Nie skonkretyzowano przy tym, czy dotyczy to decyzji wadliwej, czy decyzji nadzorczej stwierdzającej nieważność lub wydanie z naruszeniem prawa. Ponieważ skarga kasacyjna nie kwestionuje trafności uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego, można zacytować jego następny fragment zawierający konkluzję: za czas do 16 października 1997 r. nie można kwestionować konstytucyjności ograniczenia odszkodowania w k.p.a. do *damnum emergens*. Sytuacja zmienia się od 17 października 1997 r. i od tego momentu brak jest podstaw do naliczania odszkodowania z wyłączeniem *lucrum cessans* dla szkód wyrządzonych wykonywaniem władzy publicznej, także w postaciach wskazanych w art. 160 k.p.a.

Użycie wyrazu „naliczanie” pozwala uznać bez wątpliwości, że według oceny Trybunału korzyści utracone po 16 października 1997 r., przy spełnieniu się pozostałych przesłanek mogą być objęte roszczeniem o naprawienie szkody, a korzyści utracone do tego dnia włącznie, nie podlegają kompensowaniu na podstawie art. 160 § 1 k.p.a.

Ze stanowiskiem tym, podlegającym interpretacji przez sąd stosujący prawo (również w brzmieniu ukształtowanym przez wyroki Trybunału Konstytucyjnego, jako „prawodawcy negatywnego”) zgodne są wypowiedzi Sądu Najwyższego przytoczone w skardze kasacyjnej, potwierdzające w zasadzie niedziałanie wstecz art. 77 Konstytucji. Użyte w nich sformułowania, że art. 160 § 1 k.p.a. nie ma zastosowania do szkód powstałych przed 17 października 1997 r. nie mogą być interpretowane w sposób wypaczający ich znaczenie oraz racjonalność zarówno art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz.1692) jak i omawianego wyroku Trybunału Konstytucyjnego; akceptacja poglądu skarżącego prowadziłaby do niedopuszczalnego wniosku, iż nawet ustrojodawca konstytucyjny nie mógł zmienić treści art. 160 § 1 k.p.a. i rozszerzyć na przyszłość odpowiedzialności deliktowej przez włączenie do jej zakresu następstw zdarzeń (*scil. władania*), które wystąpią w przyszłości.

2. Nie można uznać, że skarga nie zawiera uzasadnionej podstawy w części kwestionującej ocenę Sądu odnośnie do istnienia związku przyczynowego, jako przesłanki roszczenia o naprawienie szkody.

Według art. 361 § 1 i 2 k.c., poszkodowany ma prawo m.in. do uzyskania korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono, z tym jednak, że odpowiedzialność zobowiązanego do odszkodowania ogranicza się do normalnych następstw działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła.

Nie można odmówić trafności twierdzeniu Sądu Apelacyjnego, że przepisy nie ograniczają odpowiedzialności organu, który wydał wadliwą decyzję do okresu jej obowiązywania, jednak dalsza część tego zdania (s. 15 uzasadnienia) budzi już wątpliwości. Sąd stwierdził tam bowiem, że w sytuacji gdy skutki wydania decyzji nieważnej /.../ rozciągają się również na okres po dacie wydania decyzji stwierdzającej nieważność danego aktu, powodując uszczuplenie aktywów w majątku poszkodowanego, do wyrównania tego uszczerbku zobowiązany jest ten, kto szkodę wyrządził, w tym wypadku organ administracyjny wydający decyzję.

Nie wyjaśnia ono jednak istoty związku przyczynowego w rozpoznawanej sprawie, dotyczącej ustalonych działań i zaniechań o niejednorodnym charakterze, poczynając od orzeczenia Ministra Zdrowia z 2 października 1959 r. o przejęciu nieruchomości na własność państwa, a kończąc na decyzji tego Ministra z dnia 16 lipca 2001 r. stwierdzającej nieważność zarządzenia z 10 sierpnia 1951 r. o ustanowieniu przymusowego zarządu i orzeczenia o przejęciu na własność państwa. W stosunku do kilku innych działek zbytych osobom trzecim Minister Zdrowia ograniczył decyzją do stwierdzenia niezgodności z prawem orzeczenia z 2 października 1959 r.

Decyzję tę bezskutecznie zaskarżyła do Naczelnego Sądu Administracyjnego tylko spółka akcyjna Zakład Uzdrowisk K.(...) S.A. biorąca udział w postępowaniu administracyjnym, a powstała w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstwa państwowego.

Na wstępie wspomniano również o decyzji Wojewody X. z 2 kwietnia 1996 r. stwierdzającej nabycie z mocy prawa z dniem 5 grudnia 1990 r. przez Przedsiębiorstwo Państwowe „Zespół Uzdrowisk K.(...)” w K. prawa użytkowania wieczystego jednej z działek oraz własności budynku rozlewni wód, znajdującego się na tej działce. Decyzja ta została uznana za nieważną w dniu 6 stycznia 2003 r. i wkrótce spółka akcyjna wydała ją powodowi.

Sąd ustalił, że w 2000 r. spółka akcyjna wydzierżawiła część nieruchomości osobie fizycznej a część spółce „Uzdrowisko Mateczny – Zdrój” sp. z o.o. w K.. Ustalił też, że w okresie między majem 1993 r. a lutym 2003 r. istniała realna możliwość wydzierżawienia nieruchomości.

Zgodnie z art. 77 ust. 1 Konstytucji powszechnemu prawu podmiotowemu do wynagrodzenia szkody odpowiada obowiązek jej naprawienia ograniczony jednak do działania bezprawnego organów władzy publicznej. Działaniem wyrównującym skutki bezprawnego pozbawienia prawa własności nieruchomości było wydanie decyzji z 23 sierpnia 2001 r. W jej następstwie powstała podstawa wpisu powoda lub jego

poprzedniczki prawnej w dziale II księgi wieczystej, związane z tym domniemanie zgodności wpisu z przysługującym prawem i zgłoszenie roszczenia wydobywczego (art. 222 § 1 k.c.).

Z przytoczonych już ustaleń wynika, że od 1996 r. decyzja wojewody potwierdzała nabycie z mocy ustawy użytkownika wieczystego gruntu i własności budynku. Istniał zatem stan prawny, w którym podmiotowość oraz odpowiedzialność Skarbu Państwa i państwowej osoby prawnej były rozdzielone (art. 40 § 1 k.c.). Odrębność tych podmiotów utrwaliła się w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstwa i przekształcenia go w spółkę akcyjną. Jeżeli – jak można przypuszczać na podstawie uzasadnienia zaskarżonego wyroku pozwana ZUK.(...) S.A. pozostawała użytkownikiem wieczystym, to właścicielskie uprawnienia Skarbu Państwa oraz uprawnienia użytkownika wieczystego określały przepisy art. 232 – 243 k.c., a także przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami. W każdym razie, Skarb Państwa nie mógł być uważany za władającego w rozumieniu art. 222 k.c. – zobowiązanego do zadośćuczynienia windykacyjnemu żądaniu powoda. Po uzyskaniu przymiotu ostateczności decyzji z 23 sierpnia 2001 r. minimalny zakres staranności organu Skarbu Państwa w zakresie porządkowania stanu prawnego nieruchomości sprowadzał się do niezbędnego współdziałania z właścicielem w celu ujawnienia zmiany stanu prawnego w księdze wieczystej.

Okoliczności te powinny być przedmiotem analizy niezbędnej do oceny istnienia związku przyczynowego między nieważnymi decyzjami a utratą korzyści w okresie objętym powództwem. Należy dodać, że chodzi w tym wypadku o drugi etap ustalania zależności między przyczyną a skutkiem, pierwszy bowiem ogranicza się stwierdzenia powiązania typu *conditio sine qua non*, udzielającego odpowiedzi na pytanie, czy twierdzony w pozwie skutek nastąpiłby bez tej właśnie przyczyny. Drugi etap ma na celu wyjaśnienie przebiegu zdarzeń w celu ustalenia, że między każdym ogniwem w łańcuchu przyczynowo-skutkowym, zdarzenie późniejsze jest normalnym następstwem zdarzenia poprzedniego. W orzecznictwie i w piśmiennictwie na ogół przyjmuje się (np. uchwała SN z dnia 21 marca 2003 r., III CZP 6/03, OSNC 2004/1/4), że o tym, czy przebieg badanego łańcucha zdarzeń jest normalny decyduje wiedza dostępna o tych zdarzeniach w chwili orzekania przez sąd i zobiektywizowane kryteria wynikające z wiedzy i doświadczenia życiowego. Kryterium normalnego następstwa danego zdarzenia spełnia skutek, który zazwyczaj, w zwykłym porządku rzeczy jest konsekwencją tego zdarzenia. Jako czynnik osłabiający szansę uznania dwóch zdarzeń

za pozostające w normalnym związku przyczynowym uznaje się dzielący je duży przedział czasu, ponieważ narastanie wraz z jego upływem przyczyn zewnętrznych, niezależnych, zamazuje relacje przyczynowo-skutkowe a ich pomijanie łatwo prowadziłyby do nieograniczonego związku przyczynowego, obcego współczesnemu prawu. W sytuacjach granicznych rozstrzygające znaczenie przypada ze względu na niedookreśloność zwrotu "normalne następstwa" poczuciu prawnemu sędziego. Podkreśla się, że celem przedstawionego ujęcia koncepcji przyczynowości adekwatnej jest wyznaczenie odpowiadającej słuszności granicy między tymi skutkami, które można przypisać pozwanemu o naprawienie szkody, a tymi, których przypisać mu nie można (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2002 r., II CKN 1216/00, OSNC 2003, nr 4, poz. 58). Odpowiedzialność odszkodowawcza podlega również zasadzie proporcjonalności wynikającej z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

W rozpoznawanej sprawie nie zachodzi przypadek związku przyczynowego prostego, lecz wielocłonowego, wymagającego szczegółowej analizy powiązań odległych czasowo o kilkadziesiąt lat, moderowanych zdarzeniami zewnętrznymi, tj. wejściem w życie art. 2 ust. 1-3 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 79, poz. 464) i jej wykonaniem w okresie obowiązywania decyzji z 1959 r.

Ocena, czy i w jakim zakresie szkoda w postaci niezyskanych korzyści jest normalnym następstwem niezgodnej z prawem decyzji powinna uwzględniać całokształt okoliczności sprawy mających, zgodnie z powyższymi uwagami, znaczenie w świetle uregulowania zawartego w art. 361 § 1 k.c. Sąd Apelacyjny nie przeprowadził takiej analizy poprzestając (str. 18 uzasadnienia) na pierwszym etapie, tzw. testu *conditio sine qua non*, dającego odpowiedź na pytanie o istnienie obiektywnych powiązań przyczynowo – skutkowych ale nie wyjaśniającego ich pod kątem ograniczenia do związku normalnego.

Skarb Państwa trafnie zarzucił również przyjęcie stosunku odpowiedzialności pozwanych *in solidum*, tj. konstrukcji prawnej opartej na nieuregulowanym ustawowo związku powstającym między kilkoma dłużnikami, zobowiązanymi do spełnienia tego samego świadczenia z różnych podstaw odpowiedzialności i braku przesłanek do przyjęcia ich biernej solidarności (art. 369 k.c.). W okolicznościach stanowiących podstawę sporu nie można odmówić uzasadnienia zarzutom skargi kasacyjnej o braku tożsamości świadczenia zmierzającego do naprawienia szkody w postaci niezyskanych korzyści (art. 361 § 2 k.c. *in fine* i świadczenia samoistnego posiadacza nieruchomości

w złej wierze zobowiązanego do zapłaty wynagrodzenia właścicielowi za korzystanie z jego rzeczy (art. 225 w związku z art. 224 § 2 k.c.).

Odnosnie do skargi pozwanej spółki.

Okoliczności rozpoznawanej sprawy wymagają uwzględnienia odmiennej sytuacji prawnej obydwu pozwanych. Pozwana spółka legitymowała się tytułem do użytkowania nieruchomości w postaci decyzji Wojewody X. z dnia 2 kwietnia 1996 r., będącej aktem niezależnym w stosunku do tytułu własności Skarbu Państwa. Stwierdzenie nieważności decyzji z lat 1951 i 1959 nie powodowało skutku w postaci wygaśnięcia prawa użytkowania wieczystego; nie przewiduje go bowiem żaden przepis ustawy. W wyniku ostatecznej decyzji Ministra Zdrowia z 23 sierpnia 2001 r. powstał skomplikowany stan prawny nieuregulowany wprost w ustawie dotyczący użytkowania wieczystego gruntów niestanowiących własności podmiotów prawa publicznego wymienionych w art. 232 § 1 i 2 k.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd o niedopuszczalności nabycia użytkowania wieczystego na nieruchomości niebędącej własnością wymienionych podmiotów (orz. z 21 czerwca 1968 r., sygn. akt III CRN 139/68, wyrok z 29 listopada 2005 r. sygn. akt III CK 366/05, niepubl.) oraz skutku nieważności czynności prawnej dokonanej wbrew temu wymaganiu. Akceptowany powszechnie pogląd o wstecznym działaniu decyzji stwierdzającej nieważność m.in. decyzji nacjonalizacyjnej pozwala przypisać wadę nieważności oddania gruntu w użytkowanie wieczyste dokonanego w okresie poprzedzającym decyzję stwierdzającą nieważność tytułu Skarbu Państwa. W rozpoznawanej sprawie prawo użytkowania wieczystego powstało z mocy ustawy, której stosowanie do rozpoznawanego przypadku potwierdziła decyzja wojewody. Zmiana stanu prawnego w stosunku do mniemanego dotychczas, wymagała zatem wydania w odpowiednim postępowaniu orzeczenia eliminującego dotychczas obowiązującą decyzję z dnia 2 kwietnia 1996 r. Również ta decyzja miała skutek *ex tunc*, co nie oznacza jednak zniweczenia okoliczności faktycznych, do których należy stan świadomości dotychczasowego użytkownika wieczystego. Tymczasem wymagalność roszczenia uzupełniającego należnego właścicielowi od posiadacza związana jest z okolicznościami faktycznymi, tj. brakiem dobrej wiary lub wytoczeniem powództwa.

Domniemanie dobrej wiary (art. 7 k.c.) dotyczy również posiadacza a ciężar obalenia tego domniemania spoczywa na powodzie, zgodnie z ogólną regułą (art. 6 k.c.). Trafne wywody Sądu orzekającego dotyczące rozszerzającej wykładni pojęcia „wytoczenia powództwa” nie zwalniają z obowiązku zindywidualizowania zdarzenia,

które sąd zrównuje w skutkach z powództwem. W sytuacji istnienia ostatecznej decyzji o nabyciu prawa użytkownika wieczystego, wytoczenie powództwa windykacyjnego byłoby działaniem bezcelowym, natomiast wobec istnienia luki w ustawie skutek taki w drodze analogiae legis można przypisać wnioskowi o wszczęcie postępowania w przedmiocie stwierdzenia nieważności decyzji Wojewody X. z 2 kwietnia 1996 r. i z tym zdarzeniem wiązać utratę przymiotu dobrej wiary (art. 224 § 2 k.c.) umożliwiającą dochodzenie roszczenia o zapłatę wynagrodzenia. Nie ma natomiast uzasadnienia pogląd, że aktywne uczestniczenie w postępowaniu o stwierdzenie nieważności decyzji o przejęciu nieruchomości na rzecz państwa zmieniało kwalifikację posiadacza pod kątem istnienia dobrej wiary, skoro wynik tego postępowania dla statusu prawnorzeczonego użytkownika wieczystego nie był jednoznaczny.

Przytoczone względy nakazywały rozstrzygnąć skargi kasacyjne, jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).